

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-6-38>**Ганна ЧАВА,***orcid.org/0000-0001-5083-7229*

викладач англійської мови

Нікопольського коледжу

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

(Нікополь, Дніпропетровська область, Україна) *anna.chava411@gmail.com***Ольга НАРОДОВСЬКА,***orcid.org/0000-0002-9869-1764*

викладач англійської мови кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

(Київ, Україна) *kpiteacherenglish@gmail.com*

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний темп розвитку суспільства ставить більш високі вимоги перед майбутніми фахівцями. Високий рівень інтелектуального розвитку не є запорукою вдалого працевлаштування. Фактом залишається те, що люди з високим рівнем знань та інтелекту часто не можуть досягти бажаних результатів. Тому виникла потреба з'ясувати, чому цього недостатньо для реалізації потенціалу та здібностей особистості.

Шляхом постійних досліджень науковцями було встановлено існування емоційного інтелекту, що визначає здатність людини усвідомлювати наявність власних емоцій та емоцій інших людей, а також правильно ними користуватись. Люди, які мають високо розвинутий емоційний інтелект, мають гарні навички спілкування, стресостійкі, впевнені в умовах виникнення кризових ситуацій. Тобто можна вважати, що успішна діяльність особистості залежить від ступеня розвитку інтелектуальної й емоційної компетентностей.

Рівень якості підготовки майбутніх спеціалістів визначається, поряд з іншими складовими частинами професіоналізму, не лише рівнем їхнього емоційного інтелекту, а й емоційною готовністю до професійної діяльності, що забезпечує ефективне включення їх в активну діяльність, виступає умовою творчості, створення нового, самовдосконалення, швидкої адаптації до професійно зумовлених змін.

Необхідність розвитку емоційного інтелекту студентів у процесі їх підготовки до професійної діяльності в закладах вищої освіти зумовлена і підвищеними вимогами до підготовки спеціалістів із боку держави, дотримання яких сприятиме підвищенню якості професійної діяльності фахівців із вищою освітою.

У статті розглядаються особливості розвитку емоційного інтелекту особистості, його структурні компоненти, а також розкриваються психолого-педагогічні умови його формування у студентів закладів вищої освіти на заняттях з англійської мови. До останніх належать залучення студентів до різних видів діяльності на заняттях, встановлення паритетних відносин у взаємодії викладача зі студентами, впровадження інтерактивних технологій навчання. Запропоновані у статті прийоми та форми роботи дозволять розвинути вміння розпізнавати почуття й емоції, власні й оточення, а ці навички є невід'ємною частиною комунікативної компетенції, що, у свою чергу, є ціллю іншомовної освіти. Отже, використання на заняттях з іноземної мови форм та методів розвитку емоційного інтелекту сприятиме, серед іншого, і розвитку навичок іншомовного спілкування.

Ключові слова: емоційний інтелект, рольова гра, кооперована діяльність, іншомовне спілкування, комунікативна компетенція.

Hanna CHAVA,*orcid.org/0000-0001-5083-7229*

English Teacher

Nikopol College of Dnipro State Agrarian and Economic University

(Nikopol, Dnipropetrovsk region, Ukraine) *anna.chava411@gmail.com***Olha NARODOVSKA,***orcid.org/0000-0002-9869-1764*

Lecturer of English Language at the Department of English Humanitarian Language № 3

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

(Kyiv, Ukraine) *kpiteacherenglish@gmail.com*

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES

The current pace of development of society puts higher demands on future specialists. A high level of intellectual development is not the key to successful employment. The fact remains that people with a high level of knowledge and intelligence often cannot achieve the desired results. Therefore, it became necessary to find out why this is not enough to realize the potential and abilities of the individual.

Through constant research, scientists have established the existence of emotional intelligence, which determines a person's ability to realize their own emotions and the emotions of others, as well as to use them correctly. People who have highly developed emotional intelligence, have good communication skills, stress-resistant and confident in crisis situations. That is, it can be considered that the successful activity of the individual depends on the degree of development of intellectual and emotional competences.

The level of training of future specialists is determined, along with other components of professionalism, not only by the level of their emotional intelligence, but also by the emotional readiness for professional activity, which ensures their effective inclusion in active activity, is a condition for creativity, creation of a new, self-improvement, rapid adaptation to professionally conditioned changes.

The need to develop the emotional intelligence of students in the process of preparing them for professional activity in higher education institutions is also due to the increased requirements for the training of specialists by the State, the observance of which will contribute to improving the quality of professional activity of specialists with higher education.

The article considers the features of the development of emotional intelligence of the personality, its structural components, as well as reveals the psychological and pedagogical conditions for its formation among students of higher educational institutions in English language classes. The latter include attracting students to various types of activities in classes, establishing parity relations in the interaction of the teacher with students, and introducing interactive learning technologies. The techniques and forms of work proposed in the article will allow you to develop the ability to recognize the feelings and emotions of your own and others, and these skills are an integral part of communicative competence, which, in turn, is the goal of foreign-language education. Therefore, the use of forms and methods of developing emotional intelligence in foreign language classes will contribute, among other things, to the development of foreign language communication skills.

Key words: *emotional intelligence, role-playing, co-operative activity, foreign language communication, communicative competence.*

Постановка проблеми. Вивчення дисципліни «Англійська мова», крім формування основних компетентностей, спрямовано на становлення поведінки особистості та визначення її ролі в суспільстві. Емоційна сфера взагалі має сильний вплив на формування навичок мовлення, а якщо говорити про ділове спілкування, то тут здійснюється контрольований емоційно-комунікаційний процес, що потребує достатнього рівня володіння іноземною мовою, а також уміння контролювати та керувати власними емоціями. Тому важливим етапом у викладанні дисципліни є професійний підбір та поєднання різних видів навчально-виховної діяльності, форм та методів навчання, що сприятиме стійкому розвитку емоційного інтелекту випускників закладів вищої освіти.

Аналіз досліджень. Поняття «емоційний інтелект» своїй появі завдячує американським психологам та дослідникам П. Селюєю та Дж. Майєру. Ще в 1990 р. у своєму дослідженні вони довели, що саме цей феномен більшою мірою відповідає за успіх у житті та навчанні, ніж коефіцієнт інтелекту людини (Salovey, 1990: 185–211).

Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. значення терміна «емоційний інтелект» безперервно досліджується, удосконалюється та розширюється, бо дане поняття активно застосовується не лише у

психології, а й у менеджменті, освіті. Так, у психолого-педагогічних працях, що належать У. Вайнрайху, Л. Виготському й іншим, ідеться про те, що опанування іноземної чи будь-якої мови є потужним механізмом, що дозволяє розвиватись увазі, мисленню, пам'яті, емоційній сфері тощо (Вайнрайх, 1979: 133).

Д. Люсін пропонує трактувати емоційний інтелект як здатність до розуміння й управління своїми та чужими емоціями. Здатність до розуміння емоцій означає, що людина може розпізнавати емоцію, тобто встановити сама факт наявності емоційного переживання в себе або в іншій людині; може ідентифікувати емоцію, тобто встановити, яку саме емоцію відчуває вона сама або інша людина, знайти для неї словесний вираз; розуміє причини, що викликають дану емоцію, і наслідки, до яких вона приведе. Здатність до управління емоціями означає, що людина може контролювати інтенсивність емоцій, передусім стримувати занадто сильні емоції; може контролювати зовнішнє вираження емоцій; може за необхідності довільно викликати ту або іншу емоцію. Він вводить два нові поняття: внутрішньоособистісний та міжособистісний емоційний інтелект (Люсін, 2004: 29–36).

Питанням виховання естетичного смаку засобами іноземної мови з використанням потенціалу соціокультурного компонента присвятив свої дослідження В. Вертегел (Вертегел, 2010). А у працях С. Понікаровської аналізується емоційно-чуттєве наповнення занять з іноземної мови, що є важливим кроком до підвищення якості навчання (Понікаровська, 2009: 181–187.)

Мета статті – проаналізувати проблему розвитку емоційного інтелекту студентів закладів вищої освіти; розглянути сучасні методи навчання, що використовуються на заняттях із дисципліни «Іноземна мова», виявити їхній вплив на розвиток емоційного інтелекту майбутніх висококваліфікованих фахівців.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві вагомим значення набуває формування всебічно розвинутого фахівця, який не лише має знання й уміння, але й володіє комунікативними навичками, здатний керувати своїми емоціями. Нині вчені наголошують на гармонійному поєднанні інтелекту й емоцій людини, що водночас гарантує розвиток висококваліфікованого й успішного працівника.

Професійна діяльність передбачає залучення всіх складників загального інтелекту і ставить перед майбутнім фахівцем вимоги в рамках видів компетентностей:

- професійної – відповідність працівника професійно-кваліфікаційним вимогам;
- методичної – здатність до системного мислення, роботи з різного роду інформацією;
- часової – ефективний тайм-менеджмент;
- соціальної – уміння діяти самостійно і працювати в команді;
- емоційної – володіння сукупністю знань, умінь та навичок, здатність адекватно реагувати на зміни в результаті інтелектуальної обробки зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації (Баурова, 2016: 3).

Отже, комунікативні можливості й емоційний інтелект майбутнього фахівця такі ж важливі, як інтелектуально-ділові якості, а можливо, і більш значущі.

На сучасному етапі розвитку суспільства зростають вимоги до якості підготовки фахівців і рівня сформованості їхніх професійно значущих характеристик. Професійна успішність особистості, безумовно, пов'язана зі знаннями, уміннями, навичками і здатністю до мислення загалом, тобто з рівнем загального інтелектуального розвитку. Однак здебільшого для ефективної взаємодії з оточенням високого рівня загального інтелекту виявляється недостатньо. Ідея емоцій-

ного інтелекту стала наслідком розвитку уявлень про соціальний інтелект, основною причиною для виділення якого як самостійної здатності або риси є часта невідповідність рівня загального інтелекту й успішності особистості у взаємодії із соціальним середовищем.

Необхідність вивчення емоційного інтелекту студентів продиктована необхідністю визначення чинників, що впливають на ефективність професійної діяльності та соціально-психологічної адаптації особистості до обраної професії. Отже, професійна діяльність безпосередньо залежить від рівня розвитку емоційного інтелекту. Саме навчання в закладах вищої освіти здатне сформувати та закріпити необхідні для майбутньої професійної діяльності навички.

Така навчальна дисципліна, як іноземна мова, відображає закономірності зовнішнього та внутрішнього світу особистості, їхній зв'язок із поведінкою. Тому мета навчання повинна передбачати розвиток самопізнання, співпереживання, емпатії. Заняття з навчального курсу «Англійська мова» мають змогу максимально використовувати виховний та навчальний потенціал предмета для досягнення поставлених цілей за умови, що викладач правильно обирає форми та методи реалізації змісту навчального матеріалу. Успішність їх використання визначається не лише рівнем засвоєння мовного та мовленнєвого матеріалу, але й тим, які емоції супроводжували студентів під час заняття, як це вплинуло на їхні погляди, переконання й ідеї.

Розвиток емоційного інтелекту студентів може ефективно відбуватись за таких умов:

1. Залучення студентів до різноманітних видів діяльності: ігрової, проєктної, кооперованої, дослідницької.
2. Встановлення паритетних відносин у системі взаємодії «студент – студент», «викладач – група студентів», «студент – група студентів».
3. Упровадження інтерактивних методів навчання (Шиян, 2012: 92–95).

Варто зауважити, що зміст навчального матеріалу має відповідати віковому та психологічному розвитку студентів, а також їхнім інтересам та уподобанням, відповідно до цього викладач підбирає і форми та методи роботи на заняттях. Отже, роль викладача є значущою, адже від нього залежить емоційний мікроклімат на занятті, наскільки студенти відчуватимуть довіру, щирість та підтримку з боку самого викладача й одногрупників, адже деякі види діяльності передбачають висловлення думок, що можуть відрізнятись від інших. Викладач має бути багатифункціональним –

помічник, колега, консультант. Позитивним прийомом є висловлення викладачем власної думки, без нав'язування її, з певних питань, проблем чи ситуацій. Це дає студентам відчуття впевненості та довіри до себе й інших.

Натепер, в умовах технологічного прогресу, вивчення іноземних мов не повинно концентруватись на виконанні традиційних завдань, як-от читання чи переклад тексту, заучування лексичних одиниць та монотонне виконання лексикограматичних вправ. Пріоритетними мають бути завдання, що спрямовані на спілкування, групову роботу, розвиток уваги, фантазії, що допоможе розкрити творчий потенціал студентів, активізувати мовний матеріал та проявляти різні емоції.

Одним із важливих завдань вивчення дисципліни «Іноземна мова» є формування комунікативної компетенції, що дозволить використовувати власні знання й уміння як для особистого спілкування, так і для вирішення ділових питань. Комунікативний підхід у процесі вивчення іноземної мови забезпечує домінування відкритого спілкування, що значно покращує навички усного діалогічного чи навіть монологічного мовлення.

Саме використання дискусій і обговорень не лише розвиває навички діалогічного мовлення та дає змогу вчитись обстоювати власну думку, але й формує емоційну грамотність, адже таким чином студенти вчаться контролювати емоції, адекватно реагувати на зовнішні подразники, розуміти та співпереживати співрозмовникам.

У дискусійних групах студенти можуть вільно висловлювати свої думки, почуття. Це дає змогу глибше пізнати себе, зменшити стрес, тривогу, а також покращити відносини з іншими учасниками. Адже дуже часто студенти бояться робити помилки у власних висловлюваннях, отже, постає питання подолання мовного бар'єра. Викладач у дискусійних групах виконує роль спостерігача, допомагає вдосконалювати комунікативні навички і розвиває емоційні компетенції, особливо стресостійкість. Такий вид діяльності добре підходить як для введення нового матеріалу, так і для засвоєння вже вивченого.

Для розвитку емоційного інтелекту використовуються різноманітні методи, форми, технології навчання, види вправ та засоби їх упровадження в початковий процес.

Для підвищення мотивації на заняттях з англійської мови використовуються ігри й ігрові елементи. Рольова гра – навчальна діяльність, що має комунікативне спрямування. Завдяки впровадженню ігор або ігрових елементів

викладач має можливість змоделювати будь-яку ситуацію та викликати бажання спілкуватись. Будь-які рольові перевтілення сприяють активізації розумових та регулятивних процесів, покращують емоційний стан учасників та загальний мікроклімат у групі. Використання такої форми роботи допускає роботу в парах чи групах (Зарицька, 2010: 13–24).

Такий вид діяльності дозволяє практикувати навички іншомовного спілкування, а також долати сором'язливість, невпевненість у собі та своїх знаннях. Викладачеві варто починати із простих чітких завдань і поступово, з набуттям необхідних лексичних, граматичних знань, їх ускладнювати.

Ще однією ефективною формою роботи під час занять є кооперована діяльність. Важливою її характеристикою є взаємодія з іншими, коли відбувається зіткнення думок, а значить, і емоційних станів. Ефективність даної форми роботи визначається її позитивною взаємозалежністю, можливістю працювати в малих групах, груповим опрацюванням результатів та рефлексії. Крім того, що студенти навчаються виступати, вести дискусію, аналізувати, вони ще й мають змогу взаємодіяти з іншими, що передбачає необхідність рефлексії. Розвиток емоційного інтелекту під час такого виду діяльності відбувається шляхом розвитку таких особистісних характеристик, як гнучкість, мобільність, стійкість, оперативність у виконанні дій.

Інноваційною методикою вивчення англійської мови вважається використання технічних засобів навчання. Такі засоби значно урізноманітнюють навчальний процес, дозволяють студентам самостійно дослідити задану тему, опанувати необхідний лексичний матеріал, а також підготувати цікавий звіт-повідомлення із досліджуваного питання. До того ж публічні виступи розвивають упевненість, навички поєднання вербальних та невербальних засобів висловлювання, уміння працювати з аудиторією, ораторські здібності, самоконтроль, підвищують самооцінку.

Інтерактивні методи навчання дозволяють поєднувати засоби цілеспрямованої міжособистісної взаємодії викладача та студентів один з одним із метою розвитку їхньої особистості та для розв'язання певних педагогічних завдань. Суттєвими для формування емоційного інтелекту є такі ознаки інтерактивного навчання, як полілог, діалог, сенсоутворення та свобода вибору.

Істотний внесок в емоційну грамотність студентів може зробити використання різноманітних анкетувань на заняттях з англійської мови, що допомагають студентам не лише більше дізнава-

тися про свої емоційні компетенції та вплив емоцій на кар'єрне зростання, але й усвідомити свою значущість, розвивати міжкультурну обізнаність.

Варто не забувати про те, що заняття з англійської мови передбачає реалізацію не тільки навчальних та розвивальних цілей, а й виховних. Тож кожного разу після вправ, що реалізують навчальні, або практичні, цілі, на етапі закріплення й актуалізації вивченого мовного матеріалу необхідно реалізувати й виховні цілі, застосовувати такі інтерактивні вправи, у процесі виконання яких студенти мають можливість висловитися, взаємодіяти з іншими у групах.

Важливо таким чином організувати дискусію, щоб поставлені запитання апелювали до життєвого досвіду студентів, тоді у процесі їх обговорення відбувається актуалізація пізнавальних інтересів, усвідомлення причетності до процесу вирішення проблеми, що супроводжується такими емоційними реакціями, як захоплення, напруження.

Окреслені психолого-педагогічні умови сприяють розвитку здібностей розуміти власні емоції (розпізнавати власні стани, їхні причини, усві-

домлення взаємозв'язку між почуттями та діями); контролювати власні емоції (уникнення внутрішньої та зовнішньої агресії, наявність позитивних ставлень до себе, оточення, своєї діяльності, керування стресом); розуміти емоції інших (емпатія, вміння слухати); соціальні вміння (розуміння інших і побудова взаємодії з ними, компетентне розв'язання конфліктів, вирішення міжособистісних проблем).

Висновки. Отже, є тісний зв'язок між вивченням іноземної мови та розвитком емоційного інтелекту, формування якого не вичерпує все розмаїття методичного арсеналу, що може бути застосований у цьому напрямі. Найбільш перспективними шляхами вирішення поставлених завдань у навчально-виховному процесі закладів вищої є застосування тренінгових, інтерактивних методів навчання і виховання. Успішний процес навчання іноземної мови є чимось більшим, ніж просто тренування мовних навичок, це процес розвитку особистості, оскільки безпосередньо вчить спілкуванню через спілкування. І чим більше ми будемо робити акцент на особистість, тим ефективніше будуть досягнуті предметні результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баурова Ю. Развитие эмоционального интеллекта в обучении взрослых. *Мир науки*. 2016. № 4. Т. 4. С. 3–10.
2. Вайнрайх У. Языковые контакты: Состояние и проблемы исследований. Киев : Вища школа, 1979. 133 с.
3. Выготский Л. Мышление и речь. Избранные психологические исследования. Москва : Педагогика, 1956. 405 с.
4. Вертегел В. Лінгвокраїнознавчий аспект виховання естетичного смаку студентів нефілологічних ВНЗ засобами іноземних мов. *Сучасний соціокультурний простір – 2010* : матеріали сьомої Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 2010. URL: <http://intkonf.org/kandidat-pedagogichnih-nauk-vertegel-vl-lingvokrayinoznavchiy-aspekt-vihovannya-estetichnogo-smaku-studentiv-nefilologichnih-vnz-zasobami-inozemnih-mov/>.
5. Зарицька В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту особистості в процесі її підготовки до професійної діяльності. *Вісник Одеського національного університету*. 2010. № 16. С. 13–24.
6. Люсин Д., Ушаков Д. Современные представления об эмоциональном интеллекте / под ред. Д. Люсина. Москва : Институт психологии РАН, 2004. 172 с.
7. Понікаровська С. Вплив емоційного компоненту на ефективність навчання іноземної мови у немовних ВНЗ. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2009. № 16. С. 181–187.
8. Шиян Т. В. Развитие эмоционального интеллекта студентов младших курсов средствами дисциплины «Английская мова за професійним спрямуванням». *Наукові праці*. 2012. № 146. Т. 158. С. 92–95.
9. Salovey P., Mayer J. Emotional intelligence. *Imagination, cognition, and personality*. 1990. № 9. P. 185–211.

REFERENCES

1. Baurova U. V. Razvitie emotsionalnogo intelekta v obuchenii vzroslykh [Development of the emotional intelligence while educating adults]. *The world of science*, 2016, № 4 (4), pp. 3–10 [in Russian].
2. Vinerayh W. Yazykovie kontakty: Sostoyanie i problem issledovaniy [Language contacts: Situation and problems of current research]. Kyiv: Vusha schola, 1979 [in Russian].
3. Vugotskiy L. S. Mushleniye i retch. Izbrannyye psichologicheskiye issledovaniya [Thinking and speaking. Psychological research, selected]. Moscow: Pedagogika, 1956. [in Russian].
4. Vertel V. L. Linguokrayeznavchiy aspekt vuhovanniya estetichnogo smaky studentiv nefilologishnih VNZ zasobami inozemnih mov. [Linguo-cultural aspect of forming aesthetic taste of university students of nonphilological departments while foreign language education process]. *Modern socio-cultural space*. 2010. URL: <http://intkonf.org/kandidat-pedagogichnih-nauk-vertegel-vl-lingvokrayinoznavchiy-aspekt-vihovannya-estetichnogo-smaku-studentiv-nefilologichnih-vnz-zasobami-inozemnih-mov/> [in Ukrainian].
5. Zaritska V. V. Neobhidnist rozvutky emotsiynogo intelekту osobistosty v protsesi ii pidgotovky do profesiynoi diyalnosti [The importance of emotional intelligence development of personality while professional education]. *Bulletin of Odesa National University*, 2010, № 16. pp. 13–24. [in Ukrainian].

6. Lyusin D. V., Ushakov D. V. Sovremennuyе predstavleniya ob emotsionalnom intellekte [Modern position of emotional intelligence] D. V. Lyusin. Moskow: Institut psichologii RAN, 2004. [in Russian].

7. Ponikarovska S. V. Vpluv emotsiynogo komponentu na efektyvnist navchannia inozemnoyi movu y nemovnuh BNZ [The influence of emotional component on the foreign language educational efficiency at universities]. *Bulletin of V. N. Kharazin Kharkiv National University*, 2009, № 16. pp. 181–187. [in Ukrainian].

8. Shuyan T. V. Rozvutok emotsiynogo intelektu studentiv molodshuh kursiv zasobamu dustsuplinu “Angliyska mova za profesiynum spramuvanniyam” [The emotional intelligence development of fresh students by providing subject “English language for professionals”]. *Scientific research*, 2012, № 146 (158). pp. 92–95. [in Ukrainian].

9. Salovey P., Mayer J. Emotional intelligence. *Imagination, cognition, and personality*. 1990. № 9. pp. 185–211.